

Jasmina Nestić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za povijest umjetnosti

5. 10. 2009.

Prethodno priopćenje / *Preliminary communication*

Kipovi bočnih oltara kapele sv. Križa u međimurskom Svetom Križu

Ključne riječi: kapela sv. Križa, Sveti Križ, Mala Subotica, Ivan Adam Rosemberger, Ivan Pittner, skulptura, 18. stoljeće
Key Words: chapel of st. Križ, Sveti Križ, Mala Subotica, Ivan Adam Rosemberger, Ivan Pittner, sculpture of 18th ct.

Kipovi s bočnih oltara sv. Ladislava i Bogorodice Sućutne u kapeli sv. Križa u međimurskom Svetom Križu svojom kvalitetom ne prelaze regionalne značajke, ali bi mogli biti važni za preciznije definiranje opusa dvojice varaždinskih kipara 18. stoljeća – Ivana Adama Rosembergera i Ivana Pittnera i njihove pretpostavljene suradnje. Iako je ugovor o opremanju kapele (1748.) pretpostavljao bočne oltare bogato opremljene kipovima, iznova analizirani i interpretirani poznati arhivski dokumenti temelj su pretpostavci da su od cjelokupne narudžbe izvedena samo četiri kipa: Sv. Emerik i Sv. Stjepan s bočnog oltara sv. Ladislava, te Sv. Petar i Sv. Pavao s bočnog oltara Bogorodice Sućutne. Kipovi su to slabije kvalitete koji upućuju na rad dvojice majstora, ali pronalaze svoje uzore u gotovim rješenjima navedenih kipara. Novi pronađeni dokument o isplati za izradu triju oltara te kapele otkriva nam njihova donatora, Ladislava Somogyja i daje vremensku odrednicu njihova nastanka. Iako su i nadalje autorski neodređeni, sa sigurnošću se vezuju s varaždinskim kiparskim krugom polovinom 18. stoljeća, bilo direktnim angažmanom onodobnih gradskih kipara ili utjecajima koja je tako snažna sredina širila na okolna područja. Ipak, iz atributivnih prijedloga ime Ivana Pittnera sa sigurnošću se može ukloniti, budući da su skulpture naručene i isplaćene nakon njegove smrti.

Suradnja kipara Ivana Adama Rosembergera (? – Varaždin, 27. 12. 1758.)¹ i Ivana Pittnera (? – 20. 1. 1748.)² često je u stručnoj literaturi navođena kao okosnica produkcije varaždinskoga kiparstva 18. stoljeća, ali i kao jedan od velikih problema prilikom pokušaja određivanja zasebnih opusa tih umjetnika.³ Atribucija glavnoga i dvaju bočnih oltara naručenih u doba prvotne opreme te kapele (1748.) također je zamršena u prepletu atribucijskih odrednica Pittneru i Rosembergeru. U razrješenju nedoumica presudnu pomoć pružaju arhivski dokumenti, prvenstveno protokoli kanonskih vizitacija Bekšinskog arhiđakonata. Istraživanju je znatno pridonio novopronađeni dokument pohranjen u Državnom arhivu Varaždin, koji donosi potrebne informacije važne za određivanje krajnjih prijedloga i zaključaka o izloženoj problematici.

Kapela sv. Križa (sl. 1) nalazi se u mjestu Sveti Križ⁴ i pripada župi Mala Subotica.⁵ Mjesto administrativno pripada Međimurskoj županiji i Varaždinskoj biskupiji (Zagrebačkoj nadbiskupiji), a u prošlosti povijesnoj Zaladskoj županiji.⁶ Nekoć drvenu kapelu zamijenila je 1746. godine zidana.⁷ Pavlin Josip Bedeković (1752.) prenosi kronogram s tom godinom koji se nalazio »in frontispicio Sanctuarii: sI Deserta fVIIt noVlter/pIetate resVrgIt/DeVotI popVLI

CVpIen-/tIs gaVDIa poLI«⁸. Osim zapisa na trijumfalnom luku, zidanu kapelu prvi puta spominje protokol kanonske vizitacije iz 1747. godine.⁹

Kapela je jednobrodna građevina usmjerena na sjever (ulaz) – jug (svetište), s istaknutim središnje postavljenim zvonikom na pročelju i trolisno zaključenim svetištem.¹⁰ U kapeli se danas nalaze tri oltara, svaki u dnu jedne kapele trolisnoga svetišta: glavni oltar sv. Križa u svetištu, te dva bočna: sv. Ladislava (sl. 2) u kapeli na strani Evanđelja, a nasuprot njemu u kapeli na strani Poslanice oltar Bogorodice Sućutne (sl. 3). Međutim, današnji oltari nisu prvotna oprema te kapele.

Ivy Lentić-Kugli (1967.) objavila je dijelove ugovora sklopljenog 10. 4. 1748. godine između varaždinskoga slikara i poduzetnika Ivana Valentina Karchera (? – Varaždin, 30. 10. 1761.)¹¹ i Tome Senjana, župnika Male Subotice,¹² za izradu triju oltara za kapelu sv. Križa, u kojem je posebno detaljno opisana naručena oprema bočnih oltara.¹³ Od oltara i kipova koji se navode u ovom ugovoru, danas su preostala, a najvjerojatnije i jedina izrađena, samo četiri drvena kipa – Sv. Emerik i Sv. Stjepan na oltaru sv. Ladislava te Sv. Petar i Sv. Pavao na oltaru Bogorodice Sućutne.¹⁴

1. Kapela sv. Križa, 1746., Sveti Križ (foto: J. Nestić) / Chapel of St. Cross, 1746, Sveti Križ (photo: J. Nestić)

Pretpostavku da je slikar Ivan Valentin Karcher ugovorio taj rad za kipare Ivana Adama Rosembergera i Ivana Pittnera, i da je upravo Pittner autor navedena četiri kipa, iznijela je Ivy Lentić-Kugli (1969.) istražujući djelatnost kipara 18. stoljeća u Varaždinu i širem varaždinskom području. Među računima slikara Ivana Valentina Karchera pronašla je zabilježena razna dugovanja toga slikara kiparu Rosembergeru i obratno. Osim toga, iz »dokumenta o uređenju« ostavštine kipara Pittnera nakon njegove smrti, Lentić-Kugli nudi poveznicu, odnosno svjedočanstva suradnje dvojice varaždinskih kipara.¹⁵ U navedenom uređenju ostavštine Ivana Pittnera (2. 4. 1748.) stoji: »od svote primljene od kipara Rozembergera, kome ju je predao pictor Karcher, za neki rad kod sv. Križa u Međimurju u ime rečenoga kipara Pittnera – 7 Forinte i 30 groša«.¹⁶ Navedeni novčani iznos premali je za cjelovite kiparske radove i opremu oltara, ali zasigurno svjedoči o poslovnim vezama ugovaratelja Karchera i kipara Pittnera i Rosembergera. Oslanjajući se na taj dokument kao argument za atribuciju, Ivy Lentić-Kugli (1969.) pretpostavlja da je kipove glavnog oltara izradio Ivan Adam

Rosemberger, a kipove dvaju bočnih oltara Ivan Pittner. Međutim, Pittner nikako nije mogao biti autor kipova oltara budući da je navedeni ugovor sklopljen tri mjeseca nakon njegove smrti. U slučaju da je isprva i bio zadužen za opremanje kapele sv. Križa, te možda i započeo rad, sklapanje ugovora za opremanje kapele iz travnja 1748. godine, s detaljno razrađenom narudžbom, najvjerojatniji je znak da rad na oltarima do tada nije bio ni započet.

Do sada neobjavljeni dokument koji potvrđuje tu pretpostavku je potvrda na kojoj Ivan Valentin Karcher svojim potpisom iskazuje »da mi je hvalevrijedna ekselencija strahopoštovani gospodar Laurentio von Röthäitsch isplatio točno 150 fl riječima sto i pedeset guldena. Ona oporuka koju je ekselencija i strahopoštovani gospodar pokojni Ladislav von Somotschij crkvi sv. Križa u subotičkoj župi ostavio za podizanje oltara Sv. Ladislava, omogućila je, na račun toga, podizanje tri oltara koje sam ugovorio s Vašim milostivim Thomasom Szentyanom, župnikom u Subotici, kao potvrda toga mojim svojeručnim rukopisom i otiskom pečata u Varaždinu pod datumom 19. studenog 1748.«¹⁷. Iz ovoga dokumenta saznajemo ime donatora za podizanje oltara sv. Ladislava – Ladislav Somogy – čijom je ostavštinom kapeli sv. Križa omogućeno podizanje svih triju oltara. Laurentio von Röthäitsch, najvjerojatnije izvršitelj oporuke Ladislava Somogyja, isplatio je za njihovu izradu 150 guldena Johannu Valentinu Karcheru, koji se navodi i kao ugovarač poslova u ugovoru iz travnja 1748. godine. Isplata je uslijedila najvjerojatnije nakon dovršenog rada, pa se na osnovi tog dokumenta okvirno mogu datirati izvedeni oltari i kipovi: naručeni u travnju 1748. godine, isplaćeni u studenom iste godine. Taj dokument je samo još jedna potvrda da oltari nisu završeni prije smrti kipara Pittnera, te navode na zaključak da on nije imao nikakvog udjela u opremanju kapele.

Kako je bitno ustanoviti koji su to oltari u kapeli 1748. godine izrađeni i isplaćeni, a i koji od njih su danas preostali, potrebno je što preciznije rekonstruirati njihovu sudbinu od narudžbe do danas. U prvom spominjanju kapele u vizitacijama (1747.) vizitator Vuk Kukuljević zabilježio je da je »Capella S. Crucis in Campo Majori« zidana u cijelosti, da je krov u dobrom stanju, da ima sakristiju i tri oltara.¹⁸ Na osnovi protokola kanonske vizitacije iz 1748. godine, saznajemo da su oltari potpuno oslikani i da su pozlačeni, ali se njihovi titulari ne navode.¹⁹ Titulare i opremu oltara naveo je vizitator 1768. godine, napisavši da se u kapeli nalaze četiri oltara. Glavni je oltar sv. Križa, a bočni sv. Ladislava i Bogorodice Sućutne: *Majum primum est Crucifixi (...) 2dum est S. Ladislai laboris Arcularij et Statuarij habens ad Latus Statuas St. Stephani et Emerici. 3tium B. V. Maria Dolorosa, Statuis St. Joachimi et Josephi. 4dum in Choro S. Thome Laboris pure Arcularij.*²⁰ U idućem posjetu vizitatora, 1779. godine, zabilježena su ponovno tri oltara: *Primum Majus Sanctissimo Crucis jam novum (...) statua antiqua in*

2. Bočni oltar sv. Ladislava, 1864., drvo, kapela sv. Križa, Sveti Križ (foto: J. Nestić) / Side altar of St. Ladislav, 1864, wood, chapel of St. Cross, Sveti Križ (photo: J. Nestić)

*medio sub vitro habet Tabernaculum in quo Venerabile non consecratur sed particula Ssmoo crucis in Monstrantiola argentea cum Suatuthentica quo in Solemnitatibus publica Venerationi expositur (...) quo altaria cum Capella consecrata non sunt, sed benedicta.*²¹ Opis dvaju bočnih oltara gotovo je istovjetan onomu iz prošle navedene vizitacije. Vizitatorovo izvješće iz 1793. godine pojašnjava slike bočnih oltara koje se tu prvi put spominju: B. M. Dolorosa in imagine antiqua picta i S. Ladislav in imagine picta.²²

O današnjim bočnim oltarima u kapeli najviše otkriva zapis vizitatora Andrije Jandrića iz 1864. godine. Bočni oltari su zamijenjeni: »anno 1864 cum indultu S. Officii Metropolitanani novitus erecta (...) sub invocatore S. Ladislav Regis Hungaricus (...) vero sub invocatore Beatae Mariae S. Virginis septem dolorum (...)«²³ Novi bočni oltari dopremljeni su iz Serdahelja,²⁴ najvjerojatnije naručeni po mjeri za već postojeće oltarne slike i kipove starijih oltara, a danas se još nalaze in situ. Glavni oltar, koji je »anno 1863 ex integro restauratum«²⁵ zamijenjen je novim velikim oltarom koji je 1879. godine naručio župnik Stjepan Molnar,

od majstora Tomaža Holnika i Filipa Rubina, za iznos od 1190 forinti.²⁶

U svim navedenim zapisima vizitatora ne spominje se ni jedan kip s glavnoga oltara sv. Križa, i stoga je moguće pretpostaviti da on najvjerojatnije nikada nije ni bio opremljen kipovima, sve do postave novoga oltara 1879. godine. Također, iz njih se može očitati i da su bočni oltari, u razmatranom razdoblju, bili opremljeni s po dva drvena kipa i oltarnom slikom. Sve navedeno govori u prilog pretpostavci da su kipovi sv. Emerika, sv. Stjepana, sv. Pavla i sv. Petra doista jedini izvedeni 1748. godine, i da se u kontinuiranom vremenskom slijedu nalaze na bočnim oltarima, onim prvotnima iz 1748. godine, a zatim – preneseni – na novima iz 1864. godine.

Razmatrani kipovi slabije su kvalitete, ali i u njihovoj izvedbi uočljive su razlike koje upućuju da ih je potrebno promatrati kao djela dvojice kipara. Kvalitetnije izvedeni su kipovi sv. Petra (sl. 4) i sv. Pavla (sl. 5) s oltara Bogorodiце Sućutne. U svojim kretnjama su donekle prirodniiji, draperijom bogatiji, a uspješnije izvedenim fizionomijama u

3. Bočni oltar Bogorodice Sućutne, 1864., drvo, kapela sv. Križa, Sveti Križ (foto: J. Nestić) / Pietà side altar, 1864, wood, chapel of St. Cross, Sveti Križ (photo: J. Nestić)

određenoj mjeri nadmašuju kipove s nasuprotnog bočnog oltara. Njihova uspješna fizionomija odlikuje izdužena lica snažno uvučenih obraza, naglašene arkadne kosti i lučne obrve te oblik očiju pri čijem se prijelazu prema jagodičnim kostima smještaju specifična udubljenja, poluotvorene usnice, osebujno modeliranje brade koja se na završecima svija u dvije zrcalne volutne forme. Opis je to u kojem se prepoznaje odraz ustaljene fizionomije onodobnih varaždinskih kipova, za koju Doris Baričević (2008.)²⁷ smatra da je potekla od kipara Pittnera, a koju je zatim preuzeo i dalje razvio Rosemberger, glavni akter varaždinskog kiparstva sredinom 18. stoljeća. Takva fizionomija kipova se ustalila postavši prepoznatljiv kriterij pri definiranju njihovih opusa i znak prepoznavanja njihova utjecaja na mlađe varaždinske kipare. Kao komparativni primjer možemo promotriti fizionomiju jedinog sigurnog djela Ivana Adama Rosembergera, kamene skulpture Sv. Ivana Nepomuka (sl. 6) koju je besplatno izradio (1715. ili 1716. godine) za južni gradski most, što je pridonijelo da je 7. siječnja 1719. godine postao građaninom Varaždina.²⁸ Razlike se očituju pretežno u kvaliteti i vještini izrade, ali njihova srodnost u senzibilitetu i formama dovoljno je jaka da upućuje na pripadnost istom kiparskom krugu ili utjecajima koji su se iz njega snažno širili.

Draperija odjeće sv. Petra i sv. Pavla, iako ponegdje neloogično odvija svoje opisne rasplete, rubovima i ostrim pregibima završavajući obješena u zraku, odaje želju za naglašavanjem plastičnosti forme. Nabori su to snažnih previranja površine i ostrih usjeka. Draperija sv. Emerika i sv. Stjepana

4. Sv. Petar, 1748., drvo, polikromirano, oko 90x 45x 23 cm, oltar Bogorodice Sućutne, kapela sv. Križa, Sveti Križ (foto: J. Nestić) / St. Peter, 1748, wood, polychrome, about 90x 45x 23 cm, Pietà altar, chapel of St. Cross, Sveti Križ (photo: J. Nestić)

6. Ivan Adam Rosemberger, Sv. Ivan Nepomuk, detalj, 1715. ili 1716., polikromirani kamen, Varaždin, lapidarij Gradskog muzeja. (foto: J. Nestić) / Ivan Adam Rosemberger, St. John of Nepomuk, detail, 1715 or 1716, polychrome stone, Varaždin City Museum collection of the stone monuments (photo: J. Nestić)

5. Sv. Pavao, 1748., drvo, polikromirano, oko 88x 45x 22 cm, oltar Bogorodice Sućutne, kapela sv. Križa, Sveti Križ (foto: J. Nestić) / St. Paul, 1748, wood, polychrome, about 88x 45x 22 cm, Pieta altar, chapel of St. Cross, Sveti Križ (photo: J. Nestić)

(sl. 7) određena je ustaljenijom kraljevskom uniformom kao jednom od atributivnih odrednica tih svetačkih kraljeva, a odaje slabijeg kipara koji nedostatke u njezinom plastičkom oblikovanju nadomješta dekorativnim detaljima. Autor ovih dvaju svetačkih kipova zasigurno je poznavao organizaciju i impostaciju istoimenih Rosembergerovih kipova s bočnog oltara sv. Ladislava u Franjevačkoj crkvi u Varaždinu (sl. 8),²⁹ iako ih je zamjetno slabije oblikovao. Impostacija koja se ponavlja – istovjetno pregibanje i izvijanje tijela u struku, snažan oslonac na jednu nogu, položaj ruku – samo je još jedan temelj za poveznicu s djelima onodobnih varaždinskih kipara i preuzimanju gotovih rješenja. Također, ugovarač poslova i potpisnik dokumenta o isplati završenih oltara u Svetom Križu, Ivan Valentin Karcher, varaždinski je slikar koji je u ovom slučaju za svoj poduzetnički korak najvjerojatnije iskoristio veze s varaždinskim umjetnicima s kojima je blisko poslovao.³⁰

Iako nemjerljivi u kvaliteti s istodobnim varaždinskim kiparskim ostvarenjima, spomenuti kipovi svoje uzore nalaze upravo u toj susjednoj umjetničkoj sredini, gdje su oko sredine 18. stoljeća djelovali kipari Rosemberger i Pittner, te njihovi učenici i kalfe. Doris Baričević (2008.)³¹ detaljnije je odredila opuse ovih kipara,³² a za ova četiri kipa u Svetom Križu napisala je: »veoma su slabi radovi nastali potkraj kiparova života (Pittnerovog), a možda ih je dovršio njegov pomoćnik Riedl«. ³³ Međutim, iako je u ovom tekstu razriješeno da je uloga Ivana Pittnera u opremi ovih oltara razmatranim kipovima posve nemoguća, njihovo autorstvo i dalje ostaje nepoznanica. Prema podacima o Rosembergerovim i Pittnerovim varaždinskim učenicima,³⁴ treba ga vjerojatno potražiti u kiparskom krugu mlađega nara-

8. Sv. Stjepan, između 1742.-1748., drvo, polikromirano, oltar sv. Ladislava, franjevačka crkva sv. Ivana Krstitelja u Varaždinu (foto: J. Nestić) / St. Stephen, between 1742 and 1748, wood, polychrome, altar of St. Ladislav, the Franciscan church of St. John the Baptist Varaždin (photo: J. Nestić)

7. Sv. Stjepan, 1748., drvo, polikromirano, oko 93x 44x23 cm, oltar sv. Ladislava, kapela sv. Križa, Sveti Križ (foto: J. Nestić) / St. Stephen, 1748, wood, polychrome, about 93x 44x 23 cm, altar of St. Ladislav, chapel of St. Cross, Sveti Križ (photo: J. Nestić)

štaja ili promatrati tragom mogućih utjecaja i prenošenja gotovih rješenja ovih snažnih kiparskih osobnosti.

Unatoč nerazriješenom autorstvu i slabijoj kvaliteti, ti su kipovi važnost dobili kao rijedak slučaj u kojem se pronašla arhivska dokumentacija o njihovoj narudžbi i izvedbi u području drvene skulpture ove regije. Upravo činjenica da se iznosom koji je prvotno bio namijenjen podizanju jednog oltara podiglo tri oltara, može poslužiti i kao objašnjenje slabije kvalitete kipova i situacije u kojoj su prevladale kvantiteta, cijena izvedbe i potreba opremanja kapele.

Na ovom primjeru rekonstrukcije narudžbe, izvedbe i života kipova s bočnih oltara kapele sv. Križa, razvidni su problemi u razumijevanju umjetničke situacije jedne pokrajnje sredine u kojoj se snažno osjećaju utjecaji i veze s važnim kiparskim centrom sredinom 18. stoljeća – Varaždinom. Iako su, i u okviru tih veza, kvalitetom ubrojeni tek u rubne kategorije, njihova interpretacija i analiza može poslužiti kao pripomoć u preciznijem definiranju opusa kipara ove snažne produkcijske sredine u svom vremenu, a njihovo propitivanje i poneka rješenja nađena u arhivskim dokumentima mogu biti mala zadovoljština u mnoštvu nepoznatih umjetničkih sudbina.

BILJEŠKE

1 Državni arhiv Varaždin (dalje DAVŽ), Matica umrlih župe sv. Nikole (mikrofilm bez numeracije stranica). »Die 27xbris Francizcuß Rosemperger, sculptor, mortuus, S. Sepulcrus in Parochiali.« Premda je neobjašnjena promjena u imenu, Ivy Lentić-Kugli smatra da se ovaj zapis odnosi na kipara Ivana Adama Rosembergera. – IVY LENTIĆ-KUGLI, *Nekoliko podataka o varaždinskim kiparima 18. stoljeća* u: »Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske«, XVIII, 4, Zagreb, Muzejsko društvo Hrvatske, Podružnica za Hrvatsku Društva konzervatora Jugoslavije, 1969, 7, 11.

2 DAVŽ (bilj. 1)). »Die 29 Jan. 1748 mortus est aliquis Sculptor domesticus (...) villa S. Viti (...)« Iako se u zapisu ne navodi ime pokojnika, već samo da je riječ o domaćem kiparu, Ivy Lentić-Kugli smatra da se on odnosi upravo na kipara Ivan Pittnera, stoga što je on jedini kipar koji je umro 1748. godine, a koji je stanovao u Vidovskoj ulici. – IVY LENTIĆ-KUGLI (bilj. 1), 10.

3 IVY LENTIĆ-KUGLI (bilj. 1), 8; DORIS BARIČEVIĆ, *Barokno kiparstvo kontinentalne Hrvatske*, Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga, 2008, 135.

4 O nazivlju lokaliteta Sveti Križ vidi u: VLADO MIHALJEVIĆ (ur.), *Općina i župa Mala Subotica*, Čakovec, Zrinski d. d., 1997, 155.

5 Župu Malu Suboticu spominje u svojim zapisima Ivan Gorički 1334. godine, a spominje se i u popisu župa Zagrebačke biskupije 1501. godine. – JOSIP BUTURAC, *Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine* u: »Starine«, LIX., Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1984, 102. Lokalitete Malu Suboticu i Sveti Križ navodi JOSIP BEDEKOVIĆ u: *Natale solum magni ecclesiae doctris sancti Hieronymi in rudibus Stridonis occultatum*, NEOSTADII AUSTRLÆ, ex typographeo Mülleriano, MDCCLII, 199. Pod naslovom *Tabula Topographica Insulae Muro-Dravanæ* navodi lokalitete *Sancta Crux* (pod rednim bro-

jem 33) i *Szoboticza* (pod rednim brojem 38).

6 RUDOLF HORVAT, *Poviest Međimurja*, Čakovec, Matica hrvatska, Međimurska trikotaža, 1993. pretisak (1944.), 8. U zapisima nekih kanonskih vizitacija Mala Subotica označena je kao lokalitet koji se nalazi pod *comitatu Zaladiensis*. Vidi: Nadbiskupski arhiv Zagreb (dalje NAZ), Kanonske vizitacije Bekšinskog arhidakonata, 1802. (mikrofilm 83/XIV), 73.

7 O postojanju drvene kapele sagrađene 1723. godine, koju je 1746. godine zamijenila zidana, saznajemo na osnovi protokola kanonske vizitacije iz 1841. godine: *Erat autem adificata Capellam primum lignea Anno 1723. postea vero circa annum 1744 – alia ex muro adificata, quo nucdum conservatur in bono statu*. NAZ, Kanonske vizitacije Bekšinskog arhidakonata, 1841. (mikrofilm 85/XVI), 98. Gotovo isti zapis ponavlja se i u vizitaciji iz 1864. godine. Vidi: NAZ, Kanonske vizitacije Bekšinskog arhidakonata, 1864. (mikrofilm 87/XVIII), 221.

8 JOSIP BEDEKOVIĆ (bilj. 5), 289. Bedeković navodi i da je *Domum Crucifixo građen in forma Italica*, zaslugom puka, te da ima duas laterales Aras. Naslov iznad teksta o kapeli sv. Križa glasi »DoMVS CrVCIfIXI«, kronogram koji daje godinu 1723., godinu kada je izgrađena drvena kapela koja je prethodila današnjoj zidanoj (detaljnije bilj. 7).

9 NAZ, Kanonske vizitacije Bekšinskog arhidakonata, 1747. (mikrofilm 75/VI), 86.

10 Svojom arhitekturom kapela sv. Križa spada u tip crkava s troli-snim svetištem poput suvremenih primjera: crkva Marije Koruške u Križevcima, sv. Jeronima u Štrigovi itd. – ANĐELA HORVAT, *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*, u: *Barok u Hrvatskoj*, ANĐELA HORVAT, RADMILA MATEJČIĆ, KRUNO PRIJATELJ, Zagreb, Sveučilišna naklada Liber, Odjel za povijest umjetnosti Centra za povijesne znanosti, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1982, 39. ANĐELA HORVAT, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Zagreb, Konzervatorski zavod, 1956, 93–94, 103–104. Šire o podrijetlu i rasprostranjenosti tipa vidi: DUBRAVKA BOTICA, *Četverolisne crkve u srednjoj Europi – problem tipologije sakralne arhitekture 18. stoljeća*, doktorska disertacija, Zagreb, Filozofski fakultet, tipkopis, 2007, 7, 25, 58–67.

11 Godinu smrti Ivana Valentina Karchera saznajemo iz: DAVŽ, Matica umrlih župe sv. Nikole (mikrofilm bez numeracije stranica). »Die 30 8bris Joannes Valenti(b)us Karcher pictor (...)«.

12 Toma Senjan obnašao je službu župnika u Maloj Subotici od 1736. do 1756. godine. – VLADO MIHALJEVIĆ (bilj. 4), 49. Na osnovi protokola kanonske vizitacije iz 1747. godine saznajemo da je župnik Toma Senjan tada imao 38 godina, da je svećenik četrnaest a župnik jedanaest godina, prema čemu se može potvrditi da je službu župnika započeo 1736. godine. – NAZ (bilj. 9), 84.

13 Ugovor je bio pohranjen u Državnom arhivu Varaždin, ali prilikom ovog istraživanja nisam ga mogla pronaći u spisima, te mi je rečeno da je najvjerojatnije zagubljen. Stoga ovdje bilježim ugovor kako ga je objavila Ivy Lentić-Kugli: *U ugovoru koji je 10. 4. 1748. sklopio slikar i poduzetnik Valentin Karcher i Toma Szenyan, župnik Male Subotice, za izvedbu triju oltara u kapeli sv. Križa u međimurskom Križu Podravskome, spominje se naime, izrada oltara ove kapele i to: 'vszega oltara y z delom Piltavarszkim y Tizlarskim vuczimim napraviti' kao i 'dva oltara v dolnyi kapeliczay, jednoga od Poldneva Žalosne Majke Boszje s kipi Piltavarszkemi, na boke od zdol sv. Jozsefa i sv. Joakima, a od zgor pako sv. Ane i Elizabete... na verchunczu dva angela i ostalo poleg obrisza', kao i od 'szevera sv. Ladislava, vsze jednake forme tak, da na boke od zdol budu sv. Stefan kral i sv. Emerik, od zgor budu zastuplyenye Kristussove, na bok piltavarszki kipi sv. Barbare i sv. Katarine,*

na verchunczu dva Angeli'. – IVY LENTIĆ-KUGLI (bilj. 1), 8. U bilješci 8 ovog teksta navodi šifru dokumenta: HAV (danas DAVŽ), I-1, XIII-3.

14 Kipovi sv. Emerika i sv. Stjepana ikonografskim određenjem odgovaraju onima naručenima za oltar sv. Ladislava, dok se umjesto naručenih kipova sv. Josipa i sv. Joakima na oltaru Bogorodice Sućutne nalaze kipovi sv. Petra i sv. Pavla. Budući da su sva četiri kipa jednakih dimenzija i jednakih postamenata, izrađena iz iste vrste drva (što je vidljivo i s njihove stražnje strane) možemo pretpostaviti da su rađeni istodobno, i da je jednostavno riječ o promjeni narudžbe.

15 IVY LENTIĆ-KUGLI (bilj. 1), 8.

16 DAVŽ, I-1-LVII-82. »Ab percepti ā Sculptore Rosenperger ā Pictore Karker depositi per certo Labore ad S. Crucem in Insula in Nne (?) Statuarij perfecto flor. 7 X (groša) 30«. – IVY LENTIĆ-KUGLI (bilj. 1), 8.

17 DAVŽ, I-1-XXIII-3. »Daß ich Ends untergeschriebener petschene und quitire, daß mir der wohll Ecell gestrenge Herr Laurentio von Röthäitsch 150 fl Sag. ein Hunderth und fünfzig Gulden richtig bezalet hat. Jennes Legath welches von dem Eccellen und gestrengen Herrn Seligen Ladislav von Somotschij welches der Kirche S. Creitz in d Sobatizen pföhr lägirth und verschaffen hath zu Aufrichtung eines altars S. Lädislav und ich a Conto deren 3 altar welche ich mit dem gdigen Ihren Thomas Szentyan Pfahrer zu Sobatiza contractirthe habe Zögung dessen meine durchgehende Handschrift und Petschafts Förtigung gebe in Vörösdin, unter Datum den 19ten Novembris 1748. Johannes Valentin Karcher Pürgerlicher Maller alda«. Zahvaljujem cijenjenim kolegama Franku Čoriću, Dušanu Škoriću i dr. sc. Draganu Damjanoviću na prijepisu i prijevodu ovog dokumenta.

18 NAZ (bilj. 9), 86.

19 NAZ, Kanonske vizitacije Bekšinskog arhidakonata, 1748. (mikrofilm 75/VI), 110.

20 NAZ, Kanonske vizitacije Bekšinskog arhidakonata, 1768. (mikrofilm 78/9), 181. Samo u zapisima ove vizitacije spominje se četvrti oltar u kapeli, oltar sv. Tome. U istoj se vizitaciji prvi put navode mjere kapele: »longam orgis 12 Latam in Sanctuario org 2 ½ in Corpore org 4 ½«. Navodi se i da ima četiri prozora, dobar krov, jedan zvonik i troja vrata. Iste mjere navedene su i u zapisu vizitacije iz 1779. godine. »Spomenuti kipovi sv. Joakima i sv. Josipa najvjerojatnije su ikonografski pogrešno pročitani, s iskustvom na spomenuti ugovor, a kao takvi se ponavljaju i u zapisu kanonske vizitacije iz 1779. godine.

21 NAZ, Kanonske vizitacije Bekšinskog arhidakonata, 1779. (mikrofilm 81/XII). Saznajemo da je glavni oltar sv. Križa nov, da se stara skulptura nalazi u središtu pod staklom, da se u tabernakulu ne čuva Presveto, već djelić Svetog Križa u srebrnoj monstranci, koji se javno izlaže za blagdane i svetkovine. Oltari nisu posvećeni već blagoslovljeni. O čuvanju djelića Svetoga Križa u kapeli sv. Križa saznajemo u: JOSIP BEDEKOVIĆ, (bilj. 5), 289. »Id tamen insinuandum censeo, quod hac in Ecclesia ab A. C. 1736. particula Sanctissime Crucis Monstrantiole inclusa conservetur una cum sua authentica, eaque diebus concursuum publicae populi venerationi exponatur«.

22 NAZ, Kanonske vizitacije Bekšinskog arhidakonata, 1793. (mikrofilm 82/XIII), 82.

23 NAZ, Kanonske vizitacije Bekšinskog arhidakonata, 1864. (mikrofilm 87/XVIII), 221.

24 VLADO MIHALJEVIĆ (bilj. 4), 158–159. Mjesto Szerdahely (Serdahely, Totszerdahely) spada u Zaladsku županiju Mađarske,

a Josip Bedeković ga navodi u već spomenutom popisu mjesta Tabula Topographica Insulae Muro-Dravanæ, pod rednim brojem 88. – JOSIP BEDEKOVIĆ (bilj. 5), 199.

25 NAZ, Kanonske vizitacije Bekšinskog arhidekonata, 1864. (mikrofilm 87/XVIII), 221.

26 VLADO MIHALJEVIĆ (bilj. 4), 161. Autor navodi i značajne podatke o obnovi oltara. Tako saznajemo da je majstor Karol Klampar 1845. godine obnovio sva tri oltara. Godine 1865. Ivan Klein iz Radkersburga popravio je oltar (ne precizira koji oltar), a godine 1910. obnovljen je kip Blažene Djevice Marije i dvojice svetaca što je stajalo 290 forinti. Autor na kraju publikacije donosi popis izvora: Knjiga računa za kapelu sv. Križa od 1805. do 1865. godine; Knjiga računa kapele sv. Križa od 1886. godine, Knjiga računa kapele sv. Križa od 1907. godine.

27 DORIS BARIČEVIĆ (bilj. 3.), 135, 140.

28 Ovaj je podatak i atribuciju u povijesno-umjetničku literaturu prvi uveo Krešimir Filić (1943.), na temelju arhivskoga dokumenta *Album civium Varasdiensis*, koji kao izvor za isti podatak navodi i Ivy Lentić-Kugli (1969.). – KREŠIMIR FILIĆ, *Varaždinski muzej u spomen 20-godišnjice postojanja »Varaždinskoga muzealnoga društva«*, Varaždin, Izdanja Varaždinskoga muzealnog društva broj 2, 1943, 74; vidi također IVY LENTIĆ-KUGLI (bilj. 1), 7. Prilikom istraživanja nisam dobila uvid u navedeni dokument za koji mi je u Državnom arhivu Varaždin rečeno da je zagubljen. Danas se skulptura sv. Ivana Nepomuka nalazi u lapidariju Gradskoga muzeja Varaždin.

29 Kipove sv. Emerika i sv. Stjepana s oltara sv. Ladislava, kao i kipove s još četiri bočna oltara u Franjevačkoj crkvi u Varaždinu (nastali između 1742. i 1748.) Rosembergeru je pripisala Doris Baričević. – DORIS BARIČEVIĆ, *Barokno kiparstvo kod varaždinskih franjevaca* u: »Radovi zavoda za znanstveni rad Varaždina«, 6–7, Varaždin, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 1994, 27–37; DORIS BARIČEVIĆ (bilj. 3), 140.

30 IVY LENTIĆ-KUGLI (bilj. 1), 8.

31 Dr. sc. Doris Baričević iskreno zahvaljujem na pomoći pri istraživanju ove problematike, posebno u proučavanju opusa ovih varaždinskih kipara.

32 O kiparima Ivanu Adamu Rosembergeru i Ivanu Pittneru vidi u: DORIS BARIČEVIĆ (bilj. 3), 135–150; DORIS BARIČEVIĆ, *Barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske* u: AA. VV. *Hrvatska i Europa III. Barok i prosvjetiteljstvo (XVII–XVIII. stoljeće)*, Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Školska knjiga, 2003, 626; DORIS BARIČEVIĆ, *Barokno kiparstvo* u: AA. VV., *Mir i dobro: umjetničko i kulturno naslijeđe Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda o proslavi stote obljetnice utemeljenja*, Zagreb, 2000, ur. Marija Mirković i Franjo Emanuel Hoško, 226; DORIS BARIČEVIĆ, *Barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske*, u: AA. VV. *Tisuću godina hrvatskog kiparstva*, Zagreb, Muzejsko galerijski centar Klovićevi dvori, 1997, 229; DORIS BARIČEVIĆ (bilj. 27), 27–37; DORIS BARIČEVIĆ *Kiparstvo* u: AA. VV., *Križevci grad i okolica. Umjetnička topografija Hrvatske*, Žarko Domljan, gl. ur., Zagreb, Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, 1993, 259–264; DORIS BARIČEVIĆ, *Kiparstvo 17. i 18. stoljeća u crkvi sv. Marije u Varaždinu*, u: IVY LENTIĆ-KUGLI, SILVIJE NOVAK, DORIS BARIČEVIĆ, RADOVAN IVANČEVIĆ, *Isusovačka crkva i samostan u Varaždinu*, Zagreb, Mala biblioteka Godišnjaka zaštite spomenika kulture Hrvatske, 1988, 63.

33 DORIS BARIČEVIĆ (bilj. 3), 138.

34 IVY LENTIĆ-KUGLI (bilj. 1), 8–16.

Summary

Jasmina Nestić

The statues of side altars of St. Cross in Sveti Križ in the region of Međimurje

Ivan Adam Rosemberger and Ivan Pittner were the two Varaždin sculptors from the 18th century who were both considered as the author of the altars in the chapel of St. Cross in Sveti Križ in the region of Međimurje. Ivy Lentić-Kugli, introducing archive data about their lives and work in Varaždin and its region, was the first to notice the two sculptors' close cooperation and the problem of defining their individual works in 1969.

Recently found document regarding the cost of the three altars in the chapel of St. Cross revealed the name of the benefactor, Ladislav Somogy. According to the document, they were made in 1748. Known archive documents and sources have been reanalyzed and reinterpreted in order to learn what has been happening with the altars from the time of their commission till today.

Only four wood statues have been left today out of the altars and statues contracted for the chapel between Ivan Valentin Karcher, entrepreneur and painter from Varaždin, and Toma Senjan the parish priest of Mala Subotica. These are St Emerik and St Stephen from the side altar of St Ladislav and St. Peter and St. Paul from the Pieta altar. Reading the protocol of the canon visitation of the Bekšín archdeaconry has led to a conclusion that these statues were probably the only ones made among all others mentioned in the contract. Although made at the same time, being almost the same size and having similar stands, they are fairly different in quality and prove they were made by two different authors.

Even though we still cannot identify their authors with certainty, the statues are associated with the Varaždin's sculptural circle from the mid 18th century, either by direct commissions of the city sculptors of the day or through influence which a strong environment such as this had in the adjoining area. Since the sculptures had been commissioned and made after the death of Ivan Pittner, he shouldn't be considered as their author.

Despite being of a lesser quality and the fact that the author is unknown, these statues are seen as rare and important works for the region because documents on their commission and rendering were found in the archive thus making them a matter of investigation and interpretation.